

Juraj Buzalka

Postsedliaci

Slovenský ľudový protest

Obsah

Predslov

11

Eseje a štúdie

Slovenský zelený údel

17

O trvácnosti romantického vodcovstva

50

Kultúrna ekonómia vylúčenia a integrácie

71

Čo sa stalo s OS-ou liberálneho konsenzu?

101

Víno a sloboda: esej zo sociológie alkoholizmu

120

Československo ako pamäť a ideál

137

Východná hranica ako svedomie utečeneckej krízy

148

Utečenci u šovinistov

153

Dedinskí udavači: odpúšťať a nezabudnúť

161

O dôstojnosti akademickej samosprávy

170

Pravda uprostred

177

Publicistika

O obilí a násilí	187
Slovenská kaviareň	190
Protokol slovenských mudrcov	195
Extrém ako med	201
Vatry a holokaust: o potrebe bičovania národa	205
Luteránsky moderný hriech	211
Čo strácame pádom strany Most-Híd?	214
O pandémie a zmenách živobytia	219
Kargo kult populizmu	223
Výter z nosa ako rituál zjednotenia	227
Plagiát ako intimita štátu	229
Kultúra a demokracia: opäť raz o politickom vzťahu	232

Pápež pokrokárov	235
Výročie Novembra, maďarská otázka a slovenská ľahostajnosť	242
Fašizmus našich čias	248
Čo znamená štvrté víťazstvo Viktora Orbána?	253
Sčítanie ľudu ako obraz krízy autority	257

Bibliografické údaje

262

Menný a vecný register

266

O trvácnosti romantického vodcovstva

*„Štúr nikdy od nikoho nezažil uznanie. To si málokto uvedomuje, že bol celý život, odkedy vyšiel s návrhom novej spisovnej slovenčiny, len bitý.“**

Významný slavista Ľubomír Ďurovič charakterizuje otca moderného slovenského nacionalizmu Ľudovíta Štúra ako súčasníkmi neuznaného bojovníka. Tento naratív – vodca zobudí národ aj navzdory neprajníckej ignorácii – sa tak udomácnil v slovenskom populárnom vedomí, akoby samotná virtuóznosť vodcu, jeho pevná vôľa a schopnosti, automaticky dokonali vznik národa. V skutočnosti trvalo dlhé desaťročia – a musela sa zásadne zmeniť politicko-spoločenská situácia vznikom Československa – aby si svojho času okrajový štúrovský projekt osvojila aj zásadná časť obyvateľov západného výbežku Karpát. Dnešná popularita Štúra je teda podobná úspechu literárneho hrdinu: jeho význam musel byť prerozprávaný tak, aby sa ľud o Štúrovi dozvedel a navyše ho prijal ako hrdinu.

Zástoj Štúrových učeníkov pri konštruovaní Štúra ako lídra a Slovákov ako národa je všeobecne známy. Menej zmapované sú však nezamýšľané dôsledky pestovania tohto ideálu. Možno povedať, že časť slovenskej romantickej politiky, ktorá okrem iného hojne stavia na konšpiráciách a pocitoch kmeňového ohrozenia, nie sú ukotvené len v sociálnej organizácii

* Čorná, Tina, Štúrovi nikdy nikto nepovedal – to si krásne spravil! *Pravda - žurnál*, 4. november 2015, dostupné online.

postsocialistickej politiky či v rurálnej ideológii slovenského nacionalizmu, ktorá má tiež korene u štúrovcov, ale má komplexnejšie parametre rozvíjajúce sa od vytvorenia a petrifikovania populárneho obrazu Ľudovíta Štúra. Predtým ako sa pokúsim opísať tento obraz, predstavím trúchlenie za zdanlivo odťažitým literárnym hrdinom, ako som ho zaregistroval v tlači v roku 2015.

Štúr ako Vinnetou

Zámer porovnať populárne podoby historickej osoby Ľudovíta Štúra a literárnej postavy Vinnetoua, ktorý, ak by niekedy žil, mohol byť Štúrovým rovesníkom, sa objavil náhodne. V októbri 2015 uplynulo dvesto rokov od narodenia vodcu slovenských romantických nacionalistov, ktoré napríklad na štátnej úrovni poistilo Ministerstvo kultúry SR vyhlásením Roka Ľudovíta Štúra. V júni tohto roku tiež zomrel herec, ktorý pre niekoľko generácií stelesňoval indiánskeho náčelníka, Francúz Pierre Brice. Hojné oplakávanie jeho skonu v tabloidných ako aj serióznych médiách a na sociálnych sieťach sa mohlo nezainteresovanému pozorovateľovi javiť prehnané. Ako sa snažím pripomenúť na nasledujúcich riadkoch, zjednocujúcim prvkom tohto nadštandardného smútenia bola popularita romantického vodcovstva na Slovensku. Smútok za cudzokrajným hercom prekvapil, avšak trúchlenie za literárnym hrdinom prehnané nebolo.

Dej románu a filmu, ktorý videli snáď všetci Slováci a všetky Slovenky starší a staršie ako tridsať rokov, sa odohráva v polovici devätnásteho storočia na americkom juhozápade, na okraji vtedy civilizovaného sveta. Podobne ako dej dominantného naratívu o Štúrovi a jeho budeniahodnom roľníckom ľude, aj naratív o Vinnetuovi, náčelníkovi kmeňa pueblových Apačov, ktorých film nepresne zobrazoval ako lovcov, sa končí hrdi-

POSTSEDLIACI

novou tragickou smrťou. Na fiktívnom divokom západe i vo vtedajšom – z hľadiska mocenskej gravitácie sveta – okrajovom Hornom Uhorsku často platilo právo silnejšieho. Modernizácia – napríklad v podobe výstavby železnice či fabrík – prebiehala na úkor hrdých domorodcov, chrániacich svoj spôsob života hlavne proti civilizácii. Moc vtedy držala v rukách „cudzia“ – alebo sa aspoň ako cudzia javila – vrstva zbohatlíkov a úradníkov, ktorým sa do cesty dokázali postaviť iba ak vandrujúci slobodmilovní muži (ženy sú v romantických bojoch pasívne Ribany a Adelky).

Obe okrajové hnutia vtedajšej civilizácie – americké i slovenské – za života oboch zmienených vodcov sa neskončili úspešne a ich vodcovia dopadli tragicky. Fiktívny hrdina prerie skončil v približne rovnakom čase ako neskorší najvýznamnejší vodca Slovákov, aj keď na rozdielnom kontinente. Kým Vinnetou zomrel v následku zákernej strely bezškrupulózneho chamtivca, reprezentujúceho vtedajšie neblahé pomery Nového sveta, Štúr postrelený vlastnou guľkou počas kochania sa malokarpatskou prírodou – scenéria divočiny ako miesta postrelenia v oboch prípadoch nie je náhodná – vydýchol v modranskom meštianskom dome, „trpiac“ v domácom väzení pod kuratelou uhorského štátu, ktorý bol desaťročia po jeho smrti označený za cudzí. V čase smrti aj života bol tento bývalý uhorský poslanec za mesto Zvolen – vďačný za zvolenie hlavne rodine Ostrolúckych a im podobným, keďže nemajetný a nevzdelaný ľud ani ženy volebným právom nedisponovali – okrem malej skupiny slovenskojazyčných vzdelancov nižšej vrstvy len okrajovo známy. Jeho dnešná popularita je teda podobná úspechu literárneho hrdinu.

Autor literárnej predlohy „ušľachtileho divocha“ Vinnetoua, saský rodák Karl Friedrich May (1842 – 1912), nikdy v Amerike nebol. Dvesto miliónmi vydaných exemplárov diel tzv. ľahšieho žánru, ktorým dominujú príbehy z divokého západu, však aj tak patrí k najpredávanejším autorom všetkých čias.

Karl May – píše oficiálna stránka *Karl May Gesellschaft* – vytvoril Vinnetoua ako najušľachtilejšieho zo všetkých červených Indiánov. Predstava, ktorú si Európania – najmä v Nemecku, Rakúsku, Československu či Holandsku – vytvorili o amerických Indiánoch a ich osude je založená práve na spisbe tohto romantického autora. Vinnetou mal úspech medzi všetkými spoločenskými skupinami a vrstvami čitateľov. Úspech filmu potom sprevádzala aj popularita sprievodných artefaktov ako hlinených postavičiek, fotografií hercov v kostýmoch, čeleniek, vtáčích pier, kožených rozstrapkaných odevov, indiánskych tomahavkov a podobne, ktoré v čase detstva a mladosti dnešní štyridsiatnici až sedemdesiatnici vyrábali alebo nakupovali na strelniciach počas dožiniek a v potulných cirkusoch. Podobnosť s popularitou domácich folklórnych artefaktov a praktík v Karpatoch – minimálne ako symbolov zakonzervovania elementov predmoderného sveta – nie je z hľadiska funkcie a významu náhodná. Slovenský pendant k Vinnetuovi sa prirodzene ponúka v postave Jánošíka, ktorý však napriek podobným ľudovým črtám nezastával „úrad“ politického lídra.*

Filmári našli vhodného predstaviteľa ušľachtilého divoča Vinnetoua v osobe francúzskeho aristokrata Pierre-Louisa, baróna z Bris, herca známeho ako Pierre Brice. Pri príležitosti jeho úmrtia v roku 2015 bolo možné v kultúrnej rubrike mienkotvorného slovenského denníka nájsť otázku v titulku: „Aké ťažké je prijať, že zomrel Pierre Brice?“ Podtitulok tohto článku hlásal, že „filmového Vinnetoua oplakalo viac Slovensko ako rodné Francúzsko“. Autorka textu hodnotí herca takto: „*Pierre Brice dostal úlohu, ktorá zhmotňovala čestnosť, odvahu, noblesu, spravodlivosť a je pravda, že ju so svojím ušľachtilým prejavom dokázal oživiť. Správa o jeho smrti zarmútila mnoho fanúšikov, zrejme však nezapôsobila až tak bolestivo a drasticky, ako keď na konci filmu *Posledný výstrel zahynul Vinnetou*.*“^{***}

* Popularita filmového Jánošíka, najmä toho „generačne príbuzného“ Vinnetuovi v réžii Paľa Bielika (1962/63), potvrdzuje obľúbenosť tohto typu hrdinu.

** Kúdelová, Kristína a Miloslav Šebela, Aké ťažké je prijať, že zomrel Pierre Brice, *Sme*, 7. jún 2015, dostupné online.